

УДК 811.112.2'246.2(07)

Ілона Бойчевська

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті висвітлено основні особливості вивчення німецької мови як другої іноземної після англійської в українських загальноосвітніх закладах: генетична та латинська спорідненість англійської та німецької мов, схожі моменти у вимові та лексиці, граматиці. Зазначено, що вивчення другої іноземної мови розпочинається зазвичай з 5 класу загальноосвітнього закладу. Визначено зміст поняття друга іноземна мова – мова, яка вивчається після першої іноземної. Наведено об'єктивні причини, завдяки яким учні обирають німецьку мову для вивчення як другу іноземну та певні труднощі, які можуть виникати при вивченні другої іноземної мови.

Ключові слова: іноземна мова, загальноосвітній заклад, німецька мова, перша іноземна мова, друга іноземна мова, граматика.

Соціально-економічні та культурні тенденції розвитку сучасного суспільства викликають необхідність вивчення іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування. Мовна політика Ради Європи спрямована на збереження й розвиток європейської культурної та мовної спадщини, стимулювання європейців до вивчення мов, розширення повсякденних і ділових контактів різного рівня. Оволодіння іноземною мовою надає додаткові можливості для самореалізації особистості в сучасних умовах. Особливо актуальним у період сьогодення є вивчення декількох іноземних мов. Відтак з кожним роком дедалі більше учнів загальноосвітніх навчальних закладів вивчає німецьку мову як другу іноземну.

Питанням вивчення німецької мови як другої іноземної цікавляться чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: О. Євенко, Р. Кушнерук, Б. Ліндемман (B. Lindemann), Б. Міслер (B. Mißler), Н. Мука-таєва, Е. Осипенко, С. Чорна, Б. Хуфайсен (B. Hufeisen) та ін.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей вивчення німецької мови як другої іноземної у загальноосвітніх навчальних закладах України.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 «Про затвердження типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня» із 5-го класу запроваджується обов'язкове вивчення другої іноземної мови. Нею може бути будь-яка іноземна чи мова національних меншин. Зазвичай, першою іноземною є англійська. Основне призначення іноземної мови – сприяти

оволодінню учнями уміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Саме середня школа є тим навчальним закладом, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі випускники зможуть розвивати і удосконалювати відповідно до власних потреб в майбутньому. Головна мета навчання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах полягає у набутті учнями комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві [3, с. 15].

Вивчення двох іноземних мов у контексті шкільної освіти – це реальність і потреба сьогодення. У методиці вивчення мови поняття «друга іноземна мова» означає, що учень уже вивчав принаймні одну іноземну мову. Тому під поняттям «друга іноземна» мають на увазі мову, що вивчається після першої іноземної. Щороку велика кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів обирають для вивчення німецьку мову як другу іноземну (у 20 245 із 294 739 шкіл України). Потрібно розуміти, що друга іноземна мова вивчається у межах шкільної програми і учень ще не володіє вільно першою іноземною, на противагу тим випадкам, коли діти засвоюють дві мови, виростаючи в двомовній сім'ї, перебуваючи в мовному середовищі (як діти емігрантів) чи вивчаючи діалекти знову ж таки завдяки мовному середовищу.

Причин, через які учні обирають для вивчення саме німецьку мову як другу іноземну, чимало. По-перше, економічна та культурна політика ФРН спрямована на відкритість та залучення представників інших культур, адже саме Німеччина є країною, яка в Європі пропонує найбільшу кількість освітніх і культурних програм. По-друге, німецька мова належить до досить поширених у світі мов і є офіційною державною мовою таких держав, як Федеративна Республіка Німеччина (75,3 млн. мовців), Австрія (8 млн.), Ліхтенштейн, а також вона є однією з офіційних мов Швейцарії (5,2 млн. мовців або 72,4 % населення) і Люксембурга. Окрім того, на користь вивчення німецької мови свідчать такі факти: Німеччина є найбільшою у світі країною-експортером; німецька мова є загально-вживаною в ЄС; щороку на книжковому ринку Німеччини з'являється понад 60 000 нових публікацій; німецька мова є другою за вживаністю мовою науки; той, хто вивчає і розуміє німецьку, підвищує свої шанси на ринку праці [2].

Наприкінці 60-х років у німецькій методичній літературі з'явилися статті, в яких було висловлено застереження щодо одночасного вивчення двох мов. Йшлося здебільшого про англійську та французьку іноземні мови. Було помічено, що на уроках французької мови (саме французька була для німецьких дітей другою іноземною після англійської як першої

іноземної) не тільки німецька мова впливала («заважала») навчальному процесу, а й англійська часто з'являлась у мовленні учнів і спричиняла неправильні висловлювання французькою мовою. Так, у дослідженнях було спочатку зазначено негативний аспект контакту двох іноземних мов. Виникло припущення, що взаємодія двох іноземних мов у навчанні завжди матиме лише негативні наслідки. Тому рекомендувалося у розкладі навчальних занять не ставити уроки з різних іноземних мов підряд [4, с. 645].

Проте, упродовж останніх 20 років науковці дедалі більше притримуються думки, що одночасне вивчення двох мов вносить не лише додаткові помилки й плутанину, а й позитивні аспекти. Йдеться про досвід вивчення першої іноземної мови, який сприяє розвитку рецептивних і продуктивних умінь під час опанування другої іноземної мови, і не лише у плані перенесення значення слів (напр. англ. hand – нім. Hand), що також значно полегшує семантизацію лексичного матеріалу. Велике значення має те, що можна провести паралелі між першою іноземною мовою та наступними або, навпаки, простежити відмінності, які слугуватимуть контрастом для кращого унаочнення [1].

Відтак, важливим фактором при вивченні німецької мови як другої іноземної після англійської є те, що англійська й німецька як германські мови споріднені в багатьох аспектах. Насамперед це простежується у лексиці, особливо на початковому етапі, де можна помітити багато відповідностей та очевидний зв'язок між німецькою та англійською мовами на рівні всіх частин мови:

Англійська мова

a book
a name
a hand
a knee
a brother
a mother
Warm
to find
Gold

Німецька мова

das Buch
das Name
das Hand
das Knie
der Bruder
die Mutter
Warm
Finden
Gold

До того ж є багато інтернаціоналізмів здебільшого греко-латинського походження, які зустрічаються в обох мовах:

Англійська мова

a university
a student
a biography

Німецька мова

die Universität
der Student
die Biographie

Надзвичайно важливим моментом при вивченні будь-якої мови є граматики. Тут також можливе проведення паралелей між двома згаданими мовами:

Англійська мова

This is a book.
Is it a lamp?
What is this?
What is your name?
How old are you? – I am...
I can swim.

Німецька мова

Das ist ein Buch.
Ist das eine Lampe?
Was ist das?
Was ist dein Name?
Wie alt bist du? – Ich bin...
Ich kann schwimmen.

Як свідчить практика, найскладнішими у процесі засвоєння німецької граматики є такі граматичні теми: відмінювання прикметників, утворення і вживання форм пасивного стану дієслів, утворення і вживання форм умовного способу, порядок слів у німецькому реченні, особливо у складнопідрядному.

Таким чином, з метою більш ефективного вивчення німецької мови як другої іноземної після англійської потрібно обов'язково звертати увагу на вищезгадані спільні риси. Окрім того, вартими уваги є такі аспекти:

- з досвіду вивчення першої іноземної мови учні мають свою стратегію запам'ятовування лексичних одиниць, яку вони використовують для вивчення другої іноземної мови;

- для вивчення другої іноземної мови, як правило, виділяється менше часу, ніж для першої. Це означає, що темп заняття має бути швидшим (більше навчального матеріалу за урок, коротші пояснення, інтенсивніша робота із вправами). Цьому значно сприяє порівняння та обговорення мовних явищ, схожих в обох мовах;

- на заняттях з першої іноземної мови учні ознайомилися з можливими формами вправ і мають певний досвід, який можна використати під час вивчення другої мови. Тому вчителю англійської мови дуже корисно знати, які форми і методи навчання застосовувалися на уроках німецької мови [2; 5]. Водночас, науковці зазначають, що значна кількість вправ і завдань, а також видів навчальної діяльності, які широко використовувались у навчанні першої іноземної мови і співвідносилися з віковими особливостями учнів, не завжди будуть методично доцільними для навчання другої іноземної мови. Необхідно застерегти від прямого перенесення всіх видів навчальної діяльності, які використовувались у початковій школі під час навчання першої іноземної мови, на початковий етап у вивченні другої іноземної мови. Учитель має добирати такі види вправ і завдань та використовувати такі види навчальної діяльності, які б співвідносилися із зазначеними вище чинниками. Усі вправи і завдання мають бути комунікативно спрямованими, а навчальні дії учнів – чітко

вмотивованими [3, с. 21];

- завдання і вправи мають бути орієнтовані насамперед на порівняння та обговорення аналогій і розбіжностей, мета яких – встановити зв'язки між рідною мовою, першою та другою іноземною;

- дослідження механізмів пам'яті свідчать, що нове лише тоді добре запам'ятовується, якщо його можна пов'язати з чимось уже відомим у нашій свідомості. У вивченні іноземної мови це стосується насамперед словникового запасу: не дуже ефективно вивчати нову лексику, зазубрюючи слова без використання контексту. Доречно спиратися на знання і досвід, набуті при вивченні першої іноземної мови, а також враховувати знання рідної мови [2; 5].

Основною метою навчання німецької мови як другої іноземної є формування в учня комунікативних вмінь та здібностей, готовності та бажання брати участь у міжкультурній комунікації і самовдосконалюватися у сфері вивчення іноземних мов. Розвиток здатності до міжкультурної комунікації, яка відбувається за допомогою німецької мови, передбачає формування в учня насамперед знань, навичок і вмінь, володіння якими дозволяє йому долучитися до лінгвокультурних цінностей нерідної країни і практично користуватися цією мовою в ситуаціях міжкультурної взаємодії та пізнання.

До головних комунікативних вмінь належать вміння: здійснювати усномовленнєве спілкування (у монологічній і діалогічній формах); розуміти на слух зміст автентичних текстів; читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів; здійснювати спілкування в писемній формі відповідно до поставлених цілей; використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння іноземною мовою; використовувати у разі необхідності невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів. Розвиток комунікативних умінь неможливий без оволодіння мовними засобами реалізації усного і писемного мовлення. Проте знання лексичного і граматичного матеріалу ще не забезпечує становлення комунікативних умінь. Необхідні вміння оперувати цим матеріалом, а також використовувати його для породження і розпізнавання інформації в певних сферах спілкування [3, с. 15–16].

Процес вивчення другої іноземної мови супроводжується і певними труднощами. Серед найвагоміших – психологічні труднощі, зумовлені переходом до нового навчального предмета «друга іноземна мова»; труднощі, пов'язані з впливом на процес навчання рідної та першої іноземної мови (міжмовна інтерференція); труднощі, викликані різницею у фонетичному, граматичному, орфографічному аспектах першої та другої іноземних мов тощо. Шляхами подолання цих труднощів можуть бути визначення форм роботи і способів активізації мовленнєвої діяльності відповідно до вікових особливостей учнів; раціоналізація процесу

навчання за рахунок використання вже набутого мовного і мовленнєвого досвіду у вивченні рідної та першої іноземної мови; вибір оптимальної технології навчання, яка враховувала б взаємодію нового іншомовного механізму з механізмом рідної і першої іноземної мови; послаблення впливу міжмовної інтерференції; визначення спільного і схожого в рідній, першій і другій іноземних мовах у всіх видах мовленнєвої діяльності і у зв'язку з цим – у використанні міжмовного перенесення як важливого чинника раціоналізації навчального процесу [1].

Отже, до найважливіших особливостей вивчення німецької мови як другої іноземної після англійської належать: генетична та латинська спорідненість німецької та англійської мов; наявність спільного пласту лексики германського походження та спільних моментів у вимові; аналогічні граматичні явища, близькі за структурою та значенням; схожі мовленнєві зразки, що вивчаються на початковому рівні. Подальшого та більш ретельного розгляду, на нашу думку, потребує вивчення методів, які сприятимуть ефективному вивченню німецької мови як другої іноземної у середніх навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнерук Р. Основні аспекти викладання німецької мови як другої іноземної [Електронний ресурс] / Р. Кушнерук. – Режим доступу : <http://berezne.lib.rv.ua/berezne/files/pdf-method/deutsch.pdf>. – Заголовок з титул. екрану.
2. Мукатаєва Н. М. Організація навчально-виховного процесу з іноземних мов у 2013/2014 навчальному році (інструктивно-методичний лист) / Н. М. Мукатаєва, Е. О. Осипенко. – Миколаїв, 2013. – 45 с.
3. Євенко О. В. Вивчення німецької мови як другої після англійської [Електронний ресурс] / О. В. Євенко. – Режим доступу : english.ucoz.com/documents/Algoritm.doc. – Заголовок з титул. екрану.
4. Чорна С. С. Особливості навчання другої іноземної мови студентів немовних спеціальностей / С. С. Чорна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах. – Випуск № 33(86). – Запоріжжя, 2013. – С. 646–651.
5. Deutsch als zweite Fremdsprache [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.goethe.de/ins/lt/vil/lhr/jla/dss/de11373193.htm>. – Заголовок з титул. екрану.